

առնեն ամեն բան, ինչպէս հասարակութեան ազգայնականութիւնը, հարուստը դեռ կարող է իր պարէնը պատրաստել, իսկ դա ինչ անէ: Այս պարէնը իր պարէնը եւրոպայէն եւրոպայէն, որոնց պարտքն է հողաւ քաղաքի տնտեսական զարգացման վրայ:

Բայց կարծում ենք, թէ այդ անկարգութիւնները կարող են վերջանալ բոլորովին միայն այն ժամանակ, երբ քաղաքն ինքնավարութիւն կը ստանայ, որից դեռ դուրս է:

Յայտնի է, որ քաղաքի մէջ ինքնավարութիւն մտցնելու խնդիրը պարզելու համար կազմված յանձնաժողովը անաւարտ է 2—3 ամիս է վերջացրել է իր գործը և գտել է, որ քաղաքային ինքնավարութիւն մտցնել Ալեքսանդրապոլում ոչ թէ անկարելի, այլ հեշտ է և հարկաւոր: Յանձնաժողովը իր կազմած տեղեկագիրը մատուցել է, որ հարկն է, բայց լուրմ ենք, որ այդ տեղեկագիրը դեռ չէ հասցրած պահանջապահին, այլ մնում է քաղաքում մի մասնաւոր անձի մօտ: Քաղաքացիք միտք ունեն խնդիր ներկայացնել (այսօր լսեցի, որ խնդիր արդէն պատրաստ է, բայց ուղարկած է, թէ ոչ, այդ չէ գիտեմ հաստատ) պահանջապահին և խնդրել, որ ուղարկութիւն դարձնէ այս կարեւոր հարցի վրայ: Քաղաքային ինքնավարութիւն անհնաւոր պահանջը հետզհետէ զգալի է դառնում մեզ:

Իշխանական դպրոցի բացման հարցը, կարծես, քայլ առ քայլ մտնում է իրագործման: 7000 լուրի տարեկան նպաստը, որ քաղաքը շարունակ պէտք է անէ դանձարանին, իշխանական դպրոցի համար, արդէն պատրաստ է, մնում է եռանդագոյն փոքր գործ մասին:

Ինչու չը վերջացրած նամակ, չեմ կարող լուր թեմայի անցնել մի գէպ, որ մեծ գայթակղութեան և տխրութեան մէջ գցեց մեր իսպառիչ հասարակութեանը: Յունիսի 16-ին Արդարութեան օրիորդական դպրոցում հարցաքննութիւն էր աշխարհագրութեանը: Ներկայ էին նորեկ առաջնորդական փոխանորդը, բաւականին հանդիսականներ, հոգաբարձուք և այլն: Պէտք է ասել, որ (ինչպէս պատմում են մի քանի տրամադաւատ անձինք) օրիորդները մի քանիսը թոյլ են պատասխանել ուսուցչի առաջարկած հարցերին, որի պատճառով տեսչի և աշխարհագրութեան ուսուցչի մէջ սաստիկ կռիւ է բացվել:

3.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐԱԿՈՐԵՑԻՑ

Յուլիսի 20

Բարեհաճեցէք տեղ տալ ձեր պատուական լրագրում այս մի քանի խօսքերին:

Թէ որքան հարկաւոր է ուղարկութիւն դարձնել երեքնի ժողովրդական բժշկական հնարքների վրայ, որոնք բժշկներից շատերից արհամարհուած և արտաքսված են գործածութիւնից, երեւում է հետեւյալ փաստից:

Բժիշկ Պրոտեզով հաղորդում է «Врач» շաբաթաթերթի խմբագրին՝ պրոֆեսոր Մանասէինին (№ 26. 1881), որ նրան կողմնակցում և Աստրախանում պատահեց նկատել մի ժողովրդական բժշկական հնարքի գարմանալի յաջող ներդրումութիւնը հասարակ և արևմտախառն թանգրում (поход), ինչպէս հասակաւորների, նոյնպէս և մանուկների վրայ: Այս հնարքն է զմուռ կարմիր, մանաւանդ միջին տեսակը № 2: Ստալի արևմտախառն թանգր, որի վրայ ոչ մի զեղ չէր ներդրում և յոյս չը կար արդէն բժշկելու, բոլորովին դադարեց տալով հիւանդին զմուռից քերված թուղ մօտաւորապէս մի մի գրան երկու անգամ: Մի և նոյն արդէն մի տարեկան հիւանդի վրայ Պրոտեզովը պ. Պրոտեզովին յաջողվեց երկու անգամ տեսնել նոյն հնարքի շուտ ներգործութիւնը: Այս հնարքը, ասում է Պրոտեզով, արժանի է, որ ներթափանցիկ ինչպէս քիմիական հետազոտութեանը, նոյնպէս փորձերի՝ կենդանիների և հիւանդների վրայ:

Յանկալի կը լինէր շատ, կաւեւացնեք մեզանից, որ թիֆլիսում, որտեղ ամառը շատ մանուկներ են մահի գոյ դառնում հասարակ թէ արևմտախառն թանգրից, բժշկները փորձէին այս հնարքը և հաղորդէին իրանց նկատողութիւնը:

Բժիշկ Միլոսևսկայ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐԻ

Սանահնից մեզ հաղորդում են, որ երկու տարի է Սանահնի ուսումնարանը փակված է վանահօր թուրքական պատճառով: Ինչպե՞ս է վախ Սանահնից թէ պէտք ունի իր իրավունքները: Իրեն ուսուցչի ծախս տարեկան 200 լուր, բայց վանահայրը զանաւոր է վանքի փողից աւելացնել 100 լուր: Երբեք զի կարելի լինէր մի օրինաւոր ուսուցչի հրաւիրել: Գոնէ չաղպատի վանահայր Գոլսէֆ վարդապետ խաւանից օրինակ առնէր Սանահնի վանահայրը, աւելացնում է մեր թղթակիցը, որ ամեն ջանք է թափում իր ուսումնարանը պայծառացնելու:

Մեզ գրում են հետեւեալ: «Վերջին պատերազմից յետոյ 1878 թւից սկսած մինչև այժմ, զանազան տեղերից գաղթած են Արդահան 80 տնից աւելի հայեր, որոնք պարագրում են արհեստներով և վաճառականութեամբ, այնպէս որ դրա ամենքը իրանց համար մշտական դրած ունեւոր, այլ ևս չեն վերադառնալու իրանց հայրենիքը: Ահա չորս տարի է, որ այդ ժողովուրդը ոչ քահանայ, ոչ եկեղեցի և ոչ ուսումնարան ունի: Փանի անգամ դիմել են Ղարսի առաջնորդին խնդրելով և վերջապէս ուղարկել են աղերսագրեր Ս. Էջմիածին, որ շուտով նշանակեն նրանց համար մի բարեկիրթ քահանայ, որ հոգ տանի եկեղեցու և ուսումնարանի համար, իսկ ժողովուրդը պատրաստ է իր հաշուով ուսումնարանի շինութիւնը կառուցանել և ունի դրա համար պատրաստ գումար 3,000 լուր: Բայց նոյն օր ինքնութիւնը բոլորովին անտարբեր է մնում դէպի այդ անհրաժեշտ աղաչանքները և չորս տարով ընթացքում ոչինչ կարգադրութիւն չէ արել այդ մասին, այն ինչ դա, առանց ժողովրդի խնդրների, Էջմիածին պատրաստութիւնը կը լինէր: Այդ պատճառով Արդահանի հայերից շատերը իրանց ննջեցեալներին թողնում են առանց քահանայի, մկրտում են երեխաներին միմիայն աղօթք անելով Աստուծոն նորածին մանուկի համար, հաղորդութիւն են ընդունում իրանց մէջ աղօթք անելուց յետոյ, փոքր ինչ հայով և իրենով: Ահա հետեւեալներ հոգեւոր իշխանութեան անհոգութեան և իր պարտաւորութեան չը կատարելուն:»

ՆՈՒԹԻՑ մեզ գրում են: «Ահա քանի տարի է արդէն որ Նուխու հոգեւոր կառավարութեան մէջ ծառայում են տէր Սիմէոն, տէր Մովսէս և քարտուղար Կարապետ: Գոթա իրանց բաղմաթիւ գեղձուններով յայտնի են արդէն Ղարաբաղի կոնսիստորիային, բայց նրանց փոխելու համար ոչինչ կարգադրութիւն չէ լինում: Այժմ երբ Նուխում յաջորդ չը կայ, ամենայն ինչ այդ երեքի կամայականութիւնից է կախված: Ժողովրդի համբերութեան չափը արդէն անցած է: Նա միանգամայն յուսահատված, վերջին անգամ կամենում է իր բողոքը ներկայացնել հոգեւոր բարձր իշխանութեանը, իսկ յետոյ ինչ կը լինի, եթէ այս անգամ էլ նրա ձայնը չը լսվի, այդ դժուար է նախագուշակել:»

ՆՈՐ-ԲԱՅԱՋԷԹԻՑ հաղորդում են մեզ որ հարցաքննութիւնները, որոնք եղան յուլիսի սկզբներում այդ քաղաքի հայոց թէ արական և թէ իղական դպրոցում շատ անբաւարար էին: Աշակերտները և աշակերտուհիները շատ թոյլ էին ամեն առարկաներից: Աւսուցչները վարվում էին աշակերտուհիների հետ, ինչպէս թշնամիների հետ, անդադար յարձակվելով նրանց վրայ և մատաղ սերունդի հասկացողութեան համար անլուծելի հարցեր առաջարկելով, որ իրանք էլ, ինչպէս երեւում է, էջին հասկանում, թղթակիցը աւելացնում է, որ Նոր-Բայազէթի հայոց դպրոցների հոգաբարձութեան և ուսուցչների մէջ մեծ թշնամութիւն է տիրում: Այդ թշնամութեանը զոհ է գնում դպրոցների ամբողջ գոյութիւնը:

ՂԱԼԱՐԻՑ մեզ գրում են որ այդ քաղաքի երկուսը դպրոցների մէջ հարցաքննութիւնները վերջացան յուլիսի սկզբներում: Աշակերտները ամեն առարկաներից շատ թոյլ էին:

Յայտնում ենք, որ «Մշակ» մէջ չեն ընդունվում յայտարարութիւններ առանց այդ յայտարարութեան հեղինակի անունի:

Կարտէթիւնների տպագրութեան փողը կանխիկ տալնալու:

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՎՈԼԻՑ մեզ գրում են: «Չեմ թղթակիցը ձեզ արդէն գրել է, որ Ամբրոսիոս Ռուբինեան վարդապետը այժմ այստեղ է: Ահա երկու տարի է որ սա ամբողջ Ռուսաստանում փող է ժողովում իր երեւակայեալ երկրագործական դպրոցի համար: Հշմարիտն ասեմ, ես էլ չեմ հաւատում որ իրագործվի նրա ուսումնարանը, նա, կարծում եմ, միայն առիթ է որոնում փող ժողովելու: Նկատողութեան առէք որ նա դեռ վարդապետ է, իսկ ամեն մի վարդապետի իղէալը եպիսկոպոս դառնալն է: Այսպէս 10—15 հազար ժողովելուց յետոյ, նա կը ձգտի եպիսկոպոսական դաւադանի, կերթայ Էջմիածին եպիսկոպոս ձեռնադրվելու, կը թողնի այնտեղ 5 մինչև 6 հազար լուր: Եւ այնուհետև սուս ու փուս կիջնի: Պօլիս: Այնուհետև գնացէք ու նրանից հաշիւ պահանջեցէք: Ձեզ կասեն որ այդ անկարելի է, չէ որ հանգանակած գոյժարք պահվում է հոգաբարձուների՝ պ. պ. Մանթաշեանի և Յովհաննիսեանի մօտ: Այդ հշմարիտ է, բայց հոգաբարձութիւնը պահում է իր ժողովուրդները քանի որ շարունակվում է հանգանակութիւնը, իսկ հանգանակութիւնը վերջանալուց յետոյ, ինչպէս ասված էր «Փորձի» V տետրակի յաւելումի մէջ 1879 թւին, դրամը կը յանձնվի ում հարկն է: Ուրեմն վերջի վերջոյ փողը դարձնալ պիտի ընկնի Ռուբինեան հօր ձեռքը:»

ՎԱԼԱՐԵՎՈԼԻՑ մեզ գրում են: «Ճեմարանի բարձր դասարանի աշակերտները անբաւական լինելով վարժապետներին՝ դասաւարտութիւնից, դիմած են եղել գերապատէ Անդրեաս եպիսկոպոսին խնդրելով տալ նրանց սեմինարիական կորսի վճարական, որպէս զի եթէ հետեւել տարին էլ նոյն վարժապետները մնան, նրանք ազատ լինեն թողու ճեմարանը, բայց սրբազան անուշաղիք է թողած եղել այդ խնդիրը, մինչև որ, վերջապէս աշակերտները հրաժարեցին քննութիւն տալուց, պիղքով իրանց պահանջի վրայ: Ահա այս հիման վրայ Վահագնաւ Աղափիրեանց արագանին ուղարկեց Ռուսաստան ճեմարանական գասերի համար գիտնական վարժապետներ հրաւիրելու:»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ПОРЯДОКЪ“ ԼՐԱԳԻՐ ԹՂԹԱՅՈՒՆԻ ԹԻՒՆԸ

„Порядокъ“ լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ նամակը Բերլինից:

Բերլինի պահպանողականների աշխատանքները աջողութեամբ պատկեցան տեղական լատիտագների անդամների ընտրութիւնների ժամանակ ու այդ աջողութիւնը այնքան նշանաւոր է, որ նրանով զբաղված է այժմ գերմանական ամբողջ մամուլը: Առժամանակ այդպիսի ընտրութիւններ եղել են բաւարիայի և Սակսոնիայի մէջ և պէտք է լինեն Էլզաս-Լոտարինգիայի մէջ: Առաջինի մէջ ընտրված են գրեթէ ամբողջապէս կղերականներ, իսկ երկրորդի մէջ այդպէս անուանված սակսոնական ազգասէր պահպանողականներ: Վերջապէս երրորդի մէջ ամբողջութեամբ կուսակցութիւնը բոլորովին անհետացել է հօրիգոնից: այդ կուսակցութեան անդամներից երկուսը հրապարակապէս յայտնեցին, որ նրանք բոլորեցողների կողմն են անցնում, մնացածները հրաժարվեցան ընտրութիւններից, իսկ այդ կուսակցութեան ստեղծող գեներալ Մանտէյֆել պատրաստվում է հրաժարական տալ և, եթէ մինչև այժմ նա հրաժարական չէ տուել, դրա պատճառն այն է, որ չօհենացողների հին ծառայ լինելով նա չէ կամենում բացարձակ պախարակել կառավարութեան գործողութիւնները, թէպէտ չէ էլ կոմենտում նրանց մասնակից լինել: Նրա հրաժարականի մասին լուրերը դեռ չեն տպվել լրագրիների մէջ, բայց այնու ամենում նրանք ծիծաղում են իրարից: Նրանք են իշխան Բիսմարկի ներքին գաղափարաւորութեան և պաշտօնական լրագրիների աշխատանքների պտուղները: Ի հարկէ կայսերական և տեղական ընտրութիւններին մասին օրէնքների գնադառնութիւնը կազդէր ընդլայնագի անդամների ընտրութեան վրայ: Ընդհանուր քուէարկութեան շնորհիւ լայնատաքը աւելի շատ ազատաւորական գաղափարներ կունենայ, քան թէ տեղաւոր անդամներ կունենայ:

Նայելու նրանք ծիծաղ են: Եւ այլ ևս ուսման գործիչը չեմ: ասել է բարոն Մանտէյֆել, պատմելով իր բարեկամներից մէկին, որ նա անպատճառ կամենում է հրաժարվել իր պաշտօնից: Եւ ճշմարիտ այն մարդը, որ իր նշանաւոր է ընտրել նոր վերքեր չը հասցնել, այլ հնէրը դարձնել, այլ ևս չէ կարող Էլզաս-Լոտարինգիայի փոխարքայ լինել, քանի որ կառավարութիւնը իր պաշտօնական լրագրիների մէջ յայտնեց, թէ բարոն Մանտէյֆել, վերքերի մասին խօսելով, ի նկատի ունէր այն վերքերը, որոնց հասցրեց Էլզաս-Լոտարինգիային Ֆրանսիան իր 200 ամեայ տիրապետութեամբ այդ երկիրների վրայ և ոչ թէ Գերմանիայի հասցրած վերքերը: Դրանից յետոյ բարոն Մանտէյֆել մի քանի անգամ ձանապարհորդելով Բերլին համոզվեցաւ, որ ոչինչ չէ կարող անել և այժմ տեղը զիջանում է նրանց, որոնք աւելի համապատասխանում են նրա նախկին բարեկամ իշխան Բիսմարկի նպատակներին և մտադրութիւններին: Բայց ևս չը մեկնեցի, թէ ովքեր են „սակսոնական ազգասէր“ պահպանողականներ և բաւարական կղերականները, որոնք նոյնպէս իրանց „բաւարական ազգասէր“ են անուանում: Դրանք պարտիկուլյարիստներն են, այն մարդիկ, որոնք բացարձակ ընդդէմ են գերմանական միութեանը պրուսական կայսերութեան ձեռք, որ կազմակերպել է 1866 և 1870 թուականներից յետոյ իշխան Բիսմարկ իր քաղաքականութեամբ: Դրանք այն մարդիկն են, որոնց լրագրիները գերմանական կայսերութեան ստեղծելը „Աստուծոյ պատիժ“ անուանեցին: Պէտք է նկատել, որ վերջին ժամանակներում իրան ազատամիտ ձեւացող բախարական կառավարութիւնը այնպէս փոփոխեց ընտրողական շրջանները, որ կղերականները պէտք է փոքրամասնութիւն կազմէին: Գերմանական միութեան կողմնակիցները չափազանց գոհ էին, կարծելով, որ նրանց ատելի կղերականները կատարելապէս ոչնչացրած են Բաւարիայի մէջ գոհ էին մինչ այն ժամանակ, երբ իրականութիւնը նրանց պայքարեցեց, որ կղերականները խաղաղ աւելի ուժեղ էին: Պէտք է իմանալ որ Սակսոնիայի մէջ պարտիկուլյարիստները բացի զաւթական շրջաններից չէին երեւում ոչ հասարակութեան և ոչ ժողովուրդի մէջ, որ հաշտվեցան ոչ թէ միայն գերմանական միութեան, այլ և պրուսական կայսերութեան մեքի հետ: Դրա պատճառն այն է, որ այժմ Սակսոնիայի մէջ թագաւորող տունը համակրելի չէ ժողովրդի մէջ, իսկ թագաւորանիցին, այժման ձեւերով և անորդի թագաւորի եղբոր, ժողովուրդը կատարելապէս տուժում է: Լայպցիգի մէջ, չը նայելով սօցիալական ուղղութեան միութեան կազմելու միտքը չափազանց համակրելի էր Այդպէս էր տարի ու կէս սրանից առաջ, իսկ այժմ Լայպցիգը մնացած Սակսոնիայի հետ միասին ընտրում են իրանց ներկայացուցիչներ, մի կողմից սօցիալ-դեմոկրատներին, իսկ միւս կողմից պարտիկուլյարիստներին:

Մասնաւոր են իշխան Բիսմարկի ներքին գաղափարաւորութեան և պաշտօնական լրագրիների աշխատանքների պտուղները: Ի հարկէ կայսերական և տեղական ընտրութիւններին մասին օրէնքների գնադառնութիւնը կազդէր ընդլայնագի անդամների ընտրութեան վրայ: Ընդհանուր քուէարկութեան շնորհիւ լայնատաքը աւելի շատ ազատաւորական գաղափարներ կունենայ, քան թէ տեղաւոր անդամներ կունենայ: